

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто підходи до формування складових механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання та наведено їх характеристики

Постановка проблеми. Нові ринкові умови функціонування, постійні кризові явища як у світовій, так і у національній економіці, спровокували появу нових загроз суб'єктам господарювання. Тому все частіше науковці наголошують на необхідності побудови системи захисту, що дозволить господарюючим суб'єктам убезпечитися від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. При цьому забезпечення саме фінансової безпеки на сьогодні є найбільш важливою та пріоритетною задачею фінансового управління. Дієвість системи захисту фінансових інтересів підприємства досягається за допомогою відповідного механізму, який має забезпечити підприємству ефективне функціонування та розвиток у сьогодишніх складних умовах.

Стан вивчення проблеми. В останні роки в Україні науковці намагаються побудувати такий механізм захисту фінансових інтересів суб'єкта господарювання, який би, нейтралізуючи зовнішні та внутрішні загрози, надав можливість йому стабільно розвиватися. Проте, наслідки світової фінансової кризи, які болісно відобразились на фінансово-економічному стані підприємств України, дозволили стверджувати, що на сьогодні не існує ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Зазначений механізм повинен урахувувати умови, що постійно змінюються, фінансові інтереси підприємства та, взагалі, оптимально поєднувати всі свої складові, визначенню яких має бути приділена особлива увага.

Метою дослідження є розгляд основних складових механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зауважити, що більшість наукових робіт присвячено розробці механізму забезпечення економічної безпеки держави, регіону або підприємства. Дослідженню фінансової безпеки на макро-, мезо-, а, особливо, на мікрорівні приділено занадто мало уваги. Питання управління фінансовою безпекою підприємства розглядаються у наукових працях Ареф'євої В.О. [1], Бланка І.О. [3], Горячевой К.С. [5,6], Гринюк Н.А. [7], Кіма Ю.Г. [8], Кракоса Ю.Б. [10], Лаврова Ю.В. [11], Пройда-Носик Н.Н. [15], Разгон Р.О. [10] та інших дослідників. Проте, на сьогодні серед авторів відсутній єдиний підхід щодо складових механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, що зумовлює подальші дослідження у цьому напрямку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека підприємства є складним, динамічним явищем і, відповідно, потребує розробки такого механізму її забезпечення, який би враховував усі її характеристики та умови функціонування суб'єкта господарювання.

На нашу думку, під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти систему захисту його фінансових інтересів від постійного деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що дозволяє йому ефективно розвиватися у поточному та перспективному періоді.

Виходячи з цього, забезпечення фінансової безпеки підприємства має розглядатися як процес реалізації заходів щодо недопущення (попередження) можливих фінансових збитків у поточному та перспективному періоді.

Функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки має бути направлено на досягнення таких задач:

- 1) визначення фінансових інтересів суб'єкта господарювання, які потребують захисту;
- 2) виявлення на ранніх стадіях загроз, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, які не дозволяють реалізувати фінансові інтереси суб'єктам господарювання;

3) розробка та реалізація системи заходів щодо нейтралізації загроз фінансовим інтересам суб'єкта господарювання та недопущення можливих фінансових збитків.

Для побудови механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно розглянути його елементи. Серед них можна виділити: об'єкти, суб'єкти, загрози, фінансові інтереси, принципи, інструментарій (методи, критерії та індикатори, фінансові важелі й інструменти), нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Схематично складові механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання зображено на рис. 1.

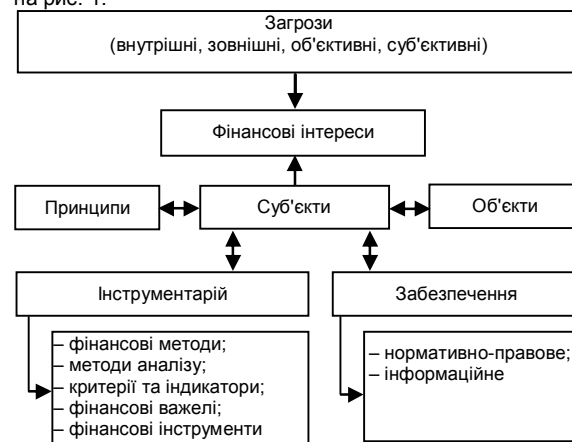

Рис. 1. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання

Перш за все, необхідно виділити об'єкти механізму забезпечення фінансової безпеки. Так, Горячева К.С. [6, с.65] пропонує у якості об'єкта розглядати фінансову діяльність підприємства. Лавров Ю.В. [11, с.128] для кожного окремого проміжку часу пропонує виділяти пріоритетний об'єкт, серед яких можуть бути: прибуток, джерела та обсяги фінансових ресурсів, структура капіталу, структура грошових потоків, структура активів, інвестиції, фінансові ризики, система фінансових інновацій тощо. Бланк І.О. [3, с.86,91-92] у своєму дослідженні пропонує два підходи до визначення об'єкта управління фінансовою безпекою підприємства: по-перше, при побудові загальної системи управління його об'єктом є фінансова діяльність у цілому; по-друге, він систематизував об'єкти у розрізі основних задач управління фінансовою безпекою (наприклад, виділяє прибуток, інвестиції, джерела формування фінансових ресурсів, структуру капіталу, активів, грошових потоків, фінансові ризики тощо).

На нашу думку, підхід Бланка І.О. є більш доречним, адже дозволяє при розробці механізму забезпечення фінансової безпеки враховувати фінансові інтереси підприємства.

Суб'єктами управління фінансовою безпекою, перш за все, є керівництво підприємства та фінансові менеджери, які шляхом проведення аналітичних досліджень, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища підприємства, розробляють відповідні пропозиції щодо запобігання (усунення) фінансовим проблемам. Не слід забувати і про власників підприємства, які досить часто теж беруть участь в управлінні підприємством у якості керівників або менеджерів.

Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання відбувається у середовищі, що постійно змінюється, відповідно, не може не зазнавати як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Зволікання з прийняттям управлінських рішень щодо нейтралізації негативного впливу цих загроз призведе до збиткової діяльності суб'єкта господарювання, погіршення рівня платоспроможності, ділової активності та неможливості ефективно розвиватися у довгостроковій перспективі. Тому своєчасна ідентифікація та подальше усунення загроз є одним з пріоритетних завдань фінансового управління з метою захисту фінансових інтересів суб'єкта господарювання.

Своєчасна і точна ідентифікація загроз фінансовим інтересам підприємства є необхідною передумовою створення дієвого механізму забезпечення його фінансової безпеки. Слід зазначити, що на сьогодні менший вплив на фінансову діяльність підприємства здійснюють, окрім фінансових, ще й економічні, політичні, соціальні, техногенні та інші загрози.

Традиційно усі загрози, які негативно впливають на діяльність суб'єкта господарювання, у науковій літературі прийнято розподіляти на внутрішні (або ендогенні, що зароджуються всередині підприємства) та зовнішні (або екзогенні, що зароджуються за межами підприємства). Також загрози можна розподілити на суб'єктивні та об'єктивні. Об'єктивні загрози виникають без участі підприємства і на них неможливо вплинути. До об'єктивних загроз відносяться: форс-мажорні обставини (стихийні лиха, заворушення, війни), непередбачувані зміни економічного стану в країні, нестабільне політичне та соціальне становище, жорсткий податковий тиск, погіршення інвестиційного клімату, значні коливання курсів валют тощо). Одним із способів мінімізації втрат від негативного впливу об'єктивних факторів є врахування цих загроз при укладанні договорів з партнерами.

Суб'єктивним загрозам сприяє неефективна робота персоналу підприємства, а також навмисні негативні дії третіх осіб (конкурентів, постачальників, покупців). До внутрішніх суб'єктивних загроз можна віднести неефективне: управління активами та джерелами їх формування; фінансове планування; організаційна структура підприємства; його товарна, ринкова, цінова, кадрова політика тощо. Зовнішні суб'єктивні загрози проявляються у захопленні ринку конкурентами, застосуванні несумлінної конкуренції, цінових маніпуляціях, шахрайстві, скуповуванні акцій та інших цінних паперів підприємства зовнішніми інвесторами, відмові від готової продукції покупцями або затримці у її оплаті, невиконанні укладених домовленостей постачальниками тощо. Для недопущення негативного впливу суб'єктивних факторів необхідно створити ефективну аналітичну службу, яка б оперативного досліджувала фінансовий стан та конкурентоспроможність підприємства, вивчаючи конкурентів та прогнозуючи їх майбутню діяльність, аналізувала платоспроможність оптових покупців його продукції, надійність постачальників сировини та матеріалів.

Виходячи з головної мети функціонування будь-якого суб'єкта господарювання, головним фінансовим інтересом підприємства є максимізація прибутку його власників.

Слід зауважити, що, перш за все, захисту потребують фінансові інтереси суб'єктів господарювання, які безпосередньо впливають на зміст механізму забезпечення фінансової безпеки.

Найбільш повно система пріоритетних фінансових інтересів підприємства відображена у дослідженні Бланка І.О. і вона включає [3, с. 48]:

- 1) зростання рівня доходності власного капіталу підприємства (рівня фінансової рентабельності);
- 2) достатність фінансових ресурсів, що формуються на всіх етапах майбутнього розвитку підприємства;
- 3) фінансова стабільність підприємства в процесі його розвитку;
- 4) високий рівень інвестиційної активності та ефективності інвестицій;
- 5) ефективна нейтралізація фінансових ризиків;
- 6) високий інноваційний рівень фінансової діяльності;
- 7) швидке та ефективне подолання кризових фінансових ситуацій, що виникли.

Досягнення вказаних вище фінансових інтересів дозволить підприємству забезпечити виконання головної мети – максимізації прибутку.

Основою для побудови та ефективного функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання мають бути певні принципи. Дослідивши існуючі підходи до визначення цих принципів [3, с.80; 5, с.6], ми дійшли висновку, що науковці пропонують досить переобтяжений їх перелік, який містить, інколи, дублювання з принципами управління підприємством. Тому, варто принципи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання звести до такого переліку:

- 1) системність (наявність певної сукупності елементів, що забезпечують функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства);
- 2) інтегрованість механізму забезпечення фінансової безпеки у загальну систему фінансового менеджменту підприємства;
- 3) орієнтованість стратегії забезпечення фінансової безпеки на фінансову стратегію підприємства;
- 4) гнучкість (можливість оперативного пристосування до динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища);
- 5) результативність (здатність своєчасно попереджати та/або ефективно долати негативний вплив загроз, при цьому забезпечуючи розвиток підприємства);
- 6) узгодженість управлінських рішень при забезпеченні фінансової безпеки;
- 7) наявність системи постійного моніторингу реальних та потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру фінансовій безпеці підприємства;
- 8) оптимізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства (витрати на попередження та/або подолання загрози повинні бути адекватними її рівню та обсягу).

Дані принципи між собою взаємопов'язані, тому недотримання хоча б якогось з них негативно вплине на ефективність функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Проте можливе уточнення їх переліку, враховуючи складні умови діяльності суб'єктів господарювання та постійні економічні перетворення.

Під інструментарієм механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання варто розуміти сукупність інструментів, що застосовується для прийняття управлінських рішень з метою захисту його фінансових інтересів.

Інструментарій включає фінансові методи, методи аналізу, критерії та індикатори, фінансові важелі та фінансові інструменти.

Обов'язковим елементом у структурі механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства є фінансові методи як способи впливу фінансових відносин на господарський процес. Найбільш розповсюдженими є такі методи, як: інвестування, кредитування, оподаткування, оренда, планування, прогнозування, самофінансування, система розрахунків, страхування, факторинг, фінансування та інші.

Не менш важливим етапом при розробці механізму забезпечення фінансової безпеки є вибір методів оцінки її рівня. Кожен із науковців, який досліджував методологічний апарат оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки, пропонував використовувати достатньо широке коло методів. Це пов'язано, перш за все, з тим, що поняття "фінансова безпека" є складною економічною категорією і кожна її складова потребує індивідуального підходу.

Найчастіше у наукових працях зустрічається такий перелік методів оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки [2, с. 72; 13, с.59]:

- 1) метод спостереження (полягає у розрахунку фінансових показників підприємства та порівнянні їх значень з нормативами, з середніми галузевими показниками, з даними попередніх років, з плановими показниками, показниками провідних підприємств галузі тощо);

2) метод експертної оцінки (ґрунтується на досвіді провідних фахівців);

3) метод аналізу та обробки сценаріїв (полягає у організації взаємодії фахівців різних напрямків при постановці та вирішенні складних фінансових проблем з використанням сучасних засобів математичного моделювання);

4) методи оптимізації (використовуються при аналітичному описі процесів, що досліджуються, для синтезу якого-небудь одного обраного критерію фінансової безпеки);

5) теоретико-гральні методи (використовуються для аналізу двох- чи багатосторонніх конфліктних ситуацій);

6) корисні методи (дозволяють оперувати з багатьма показниками і кількісними, і якісними);

7) методи розпізнавання образів (полягають у перетворенні вхідної інформації (параметрів, ознак) у вихідну (висновки про віднесення образу до складової фінансової безпеки);

8) методи теорії нечітких систем (дозволяють формалізувати неточні, недосконалі, суперечливі знання, тобто наближують комп'ютерну мову до природної для спеціалістів мови);

9) методи багатовимірної статистичного аналізу (полягають у переході від першочергової системи сильно корельованих між собою фінансових показників до нових некорельованих компонентів чи факторів).

Наведений вище перелік можна розширити в залежності від потреб забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Підставою для проведення оцінки рівня загроз та обсягу їх негативного впливу є критерії фінансової безпеки. Під критерієм фінансової безпеки суб'єкта господарювання розуміють певну ознаку (або сукупність ознак), на підставі якої здійснюється оцінка рівня фінансової безпеки. Критерії визначаються шляхом розрахунку системи фінансових показників як відносних, так і абсолютних.

Про ефективність забезпечення фінансової безпеки можна говорити у тому випадку, якщо всі показники або індикатори фінансової безпеки відповідатимуть своїм граничним (нормальним) значенням. Тобто, індикатор – це певний показник, що демонструє кількісні та якісні характеристики фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

На сьогодні виділяється декілька підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Бланк І.О. [3, с.122] пропонує застосовувати горизонтальний (дослідження динаміки показників), вертикальний (структурний) та порівняльний аналіз, аналіз фінансових коефіцієнтів (R-аналіз), а також інтегральний аналіз. Для проведення R-аналізу всі фінансові коефіцієнти пропонується розподілити на п'ять груп: показники фінансової стійкості; показники платоспроможності; показники оборотності активів; показники оборотності капіталу; показники рентабельності. Для інтегрального аналізу має бути використана модель Дюпона, SWOT-аналіз, об'єктно-орієнтована система інтегрального фінансового аналізу та портфельний аналіз.

Горячева К.С. [5, с. 9] у своєму дослідженні розробила систему показників за окремими функціональними складовими фінансової безпеки підприємства. Пропонується визначити рівні безпеки по бюджетній, грошово-кредитній, валютній, банківській, інвестиційній та страховій складовій, а потім розрахувати інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, при цьому автор не обмежує коло складових фінансової безпеки і передбачає можливість його розширення в залежності від особливостей діяльності конкретного підприємства.

Система показників оцінки фінансової безпеки підприємства, розроблена, Кімом Ю.Г. [8, с. 12], побудована на основі прямого зв'язку фінансової безпеки підприємства з його забезпеченістю фінансовими ресурсами, які складаються з власного основного капіталу, власних оборотних коштів, кредитів і позик, інвестицій, прямого фінансування з бюджету. Автором запропоновано використовувати коефіцієнти структури капіталу, коефіцієнти, які відображають рівень ділової активності, коефіцієнти рентабельності, коефіцієнти, які показують ефективність використання власних оборотних коштів, коефіцієнти платоспроможності (ліквідності).

Пластун О.Л. [14, с.8-9] розподілив усі показники, за допомогою яких здійснюється фінансовий аналіз, на такі групи: показники оцінки майнового стану; показники рентабельності; показники оцінки ліквідності, платоспроможності і кредитоспроможності; показники ділової активності; показники, що аналізують акціонерний капітал і ефективність його використання. Дослідивши кожну групу, автором було виділено ключові показники аналізу діяльності суб'єкта підприємництва, зокрема, це: коефіцієнт зносу основних засобів, фондодвідача основних засобів, рентабельність активів, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт покриття, коефіцієнт фінансування та коефіцієнт втрати платоспроможності. На нашу думку, даний перелік індикаторів не в повній мірі відображає всі фактори, які впливають на фінансову безпеку та є ймовірність своєчасно не виявити симптоми фінансових негараздів.

Слід зауважити, що проблема формування ефективною системи індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання на сьогодні залишається невирішеною та потребує подальших досліджень.

Під фінансовими важелями прийнято розуміти засоби дії фінансового методу. До основних фінансових важелів відносяться: амортизаційні відрахування, види кредитів, відрахування у фонди, дохід, дисконт, інвестиційний дохід, лізингові та факторингові платежі, пайові внески, прибуток, процентні ставки, рівень дивідендних виплат, собівартість, ставки податків, фінансові санкції, форми розрахунків, ціна тощо.

Фінансові інструменти – це будь-яка договірна угода, згідно з якою відбувається збільшення активів одного суб'єкта господарювання і фінансових зобов'язань іншого контрагента. До фінансових інструментів відносяться [3, с.106]:

- 1) платіжні інструменти (платіжні доручення, чеки, акредитиви);
- 2) кредитні інструменти (договори про кредитування, векселя);
- 3) депозитні інструменти (депозитні договори, депозитні сертифікати);
- 4) інструменти інвестування (акції, інвестиційні сертифікати);
- 5) інструменти страхування (страховий договір, страховий поліс);
- 6) інші види фінансових інструментів.

Ефективність механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання залежатиме від того, наскільки розумно та виважено дані фінансові важелі та інструменти будуть використані у процесі захисту їх фінансових інтересів.

Однією зі складових механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства є нормативно-правове забезпечення управлінських рішень. Правове забезпечення включає кодекси України, закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, накази та положення міністерств та відомств, статутні документи підприємств. За їх допомогою держава має змогу здійснювати регулювання фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Нормативне забезпечення включає інструкції, нормативи, методичні вказівки та пояснення тощо.

Через постійні швидкі зміни умов функціонування підприємств нормативно-правове забезпечення також потребує подальшого удосконалення, щоб відповідати світовим стандартам у зв'язку з постійними інтеграційними процесами.

Не менш важливим елементом формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства є інформаційне забезпечення, що складається зі статистичної, економічної, комерційної, фінансової та іншої інформації.

Джерела надходження інформації поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх джерел відносяться [9, с. 53]:

– показники фінансового обліку підприємства – дані можна отримати з балансу (форма 1), звіту про фінансові результати (форма 2), звіту про рух грошових коштів (форма 3), звіту про власний капітал (форма 4), приміток до фінансової звітності;

– показники управлінського обліку – інформація про фінансову та комерційну діяльність підприємства (є комерційною таємницею).

Зовнішні джерела інформації містять дані про [9, с.52]:

– рівень макроекономічного розвитку країни та галузі, до якої відноситься підприємство;

– кон'юнктуру фінансового ринку;

– діяльність конкурентів та як існуючих, так і потенційних партнерів (постачальників, покупців, банків, страховиків).

Повна, своєчасна та достовірна інформація дозволить приймати ефективні рішення для запобігання та подолання різного роду загроз фінансовим інтересам суб'єктів господарювання.

Отже, оптимальна побудова механізму забезпечення фінансової безпеки за допомогою вище вказаних елементів дозволить своєчасно виявляти симптоми загроз, вживати превентивні заходи щодо їх усунення та відновлювати фінансову стабільність суб'єктів господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

В останні роки подолання проблем забезпечення фінансової безпеки є одним з головних завдань фінансового менеджменту. На сьогодні не існує загальноприйнятого механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства, а існуючі розробки потребують удосконалення у сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання, що постійно змінюються.

Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства є досить складним і охоплює широке коло елементів, найбільш оптимально поєднавши які, підприємство матиме змогу своєчасно виявляти будь-які фактори вразливості, при цьому забезпечивши свій стабільний розвиток.

Список використаної літератури:

1. *Ареф'єва О.В.* Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1 (91). – С. 98-103.
2. *Барановський О.І.* Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія] / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
3. *Бланк І.А.* Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови [укл. і гол. ред. В.І. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТ "Перун", 2004. – 1440 с.
5. *Горячева К.С.* Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 "Економіка,

організація і управління підприємствами" / К.С. Горячева. – К., 2006. – 17 с.
6. *Горячева К.* Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65-67.
7. *Гринюк Н.А.* Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н.А. Гринюк // Проблеми науки. – 2008. – №8. – С. 35-40.
8. *Кім Ю.Г.* Управління системою фінансової безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.02 "Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності" / Ю.Г. Кім. – К., 2009. – 23 с.
9. *Коваленко Л.О.* Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – [3-тє вид.]. – К.: Знання, 2008. – 483 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
10. *Кракос Ю.Б.* Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1 (1). – С. 86-96.
11. *Лавров Ю.В.* Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю.В. Лавров // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 127-130.
12. Новий тлумачний словник української мови у 4-х томах [укл. В.В. Яременко та ін.] / Т. 2. – К.: В-во Аконті, 1998. – 910 с.
13. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / [Под ред. Е.А. Олейникова]. – М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. – 288 с.
14. *Пластун О.Л.* Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / О.Л. Пластун. – Суми, 2007. – 24 с.
15. *Пройда-Носик Н.Н.* Використання системного підходу в управлінні фінансовою безпекою підприємства / Н.Н. Пройда-Носик // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіки. – 2011. – Спецвипуск 33. Частина 3. – С. 158-163.
16. *Яременко О.Ф.* Аспекти побудови паспорта загроз підприємства / О.Ф. Яременко // Вісник Хмельницького державного університету. – 2011. – № 2. – Т. 1 Економічні науки. – С. 14-20.

КЛИМЕНКО Тетяна Вікторівна – аспірант кафедри фінансів Чернігівського державного інституту економіки і управління.

Наукові інтереси:

– механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Стаття надійшла до редакції 08.10.11 р.